

Sota, indoktrinaatio ja kasvatustieteen eettinen päämäärä

Kasvatus oli Suomen ensimmäinen tiedelehti, jossa päätoimittajat tuomitsivat (numero 4/2022) Venäjän 24. helmikuuta 2022 aloittaman kansainvälisoikeudellisesti laittoman hyökkäyksen ja raa'an sodan Ukrainaa vastaan sekä Venäjän armeijan tekemät julmuudet. Nämä julmuudet saattavat myöhemmin paljastua sotarikoksiksi sekä rikoksiksi ihmisyyttä vastaan. Erityisesti palaa mieleen Venäjän ilmavoimien isku kouluun, jonka kattoon oli maalattu isoin kyrillisin kirjaimin koulu. Minkälaisen kasvatuksen saanut persoona kykenee käskystä toimeenpanemaan iskun, jossa hän tietää tappavansa lapsia?

Kaikkia pitkäkestoisia aseellisia konflikteja edeltää indoktrinoiva kasvatus ja opetus, mistä voidaan käyttää esimerkkinä myös Gazan sotaa. Sitä on edeltänyt molempien osapuolten taistelujoiden tehokas indoktrinaatio. Hamasin indoktrinoidut taistelijat pystyvät hyvällä omallatunnolla ja tarkoituksellisesti lähettämään ohjuksen kohteeseen, jossa kuolee siviilejä ja lapsia. Gazassa on kuollut yli 14 000 lasta, mikä vastaa suurin piirtein kaikkien kuolleiden siviilien määrää Ukrainan sodassa. Myös Pohjois-Irlannin konflikti edellytti indoktrinoituja persoonia, jotka pystyivät joko pommi-iskulla tappamaan lapsia tai avaamaan tulen siviilejä kohtaan tietäen, että joukossa oli lapsia.

Saksalainen filosofi Theodor Adorno asetti seuraavan moraalisen maksimin kasvatuksen ammattilaisille ja kasvatustieteilijöille: ”Ettei Auschwitz enää toistu, on tähdellisin kasvatukselle asetettavista velvoitteista... Jokainen väittely kasvatuksen ihanteista on tyhjänpäiväinen ja yhdentekevä suhteutettuna tähän yhteen; että Auschwitz ei enää toistuisi.” Toista maailmansotaa seurannut pitkä rauhanaika Euroopassa sai monet ajattelemaan, että sodan kauhut ja natsien keskitysleirit kuuluvat historiaan; yhdysvaltalainen filosofi Francis Fukuyama on puhunut jopa historian lopusta.

Kuitenkaan historian isot mullistukset, kuten sodat, eivät loppuneet Euroopassakaan; tämän osoitti 1990-luvulla Jugoslavian sisällissota. Sisällissodan ainekset alkoivat kehkeytyä 1980-luvulla, kun Jugoslavian presidentti Josip Broz Titon kuoltua maan eri alueiden medioissa alkoi nationalistinen vihapuhe ja kouluissa jyrkkään nationalismiin indoktrinoiva opetus. Näin mahdollistui viholisiksi katsottuihin ihmisiin kohdistuvat julmuudet. Samalla tavalla Venäjän presidentti Vladimir Putin värväsi median ja koulujen historian kirjat valmistelemaan massiivista Ukraina-operaatiota.

Vuonna 2008 Venäjän kouluissa otettiin käyttöön uudet historian kirjat, joissa kehuetaan Josif Stalinin sekä Putinin toimia mutta ei kerrota sanallakaan Stalinin toiminnan aiheuttamasta niin sanotusta Holdomorista. Siinä on kyse Stalinin päätöksestä lopettaa ukrainalaisten kapiinat 1930-luvulla yhdistämällä maatalouden kollektivisoinnin ja ukrainalaisten kansanmurhan, minkä johdosta –vuonna 2018 julkaistun Punainen nälkä -teoksen kirjoittajan Anne Applebaumin mukaan – jopa yli kolme miljoonaa ukrainalaista kuoli nälkään. Jos nykyisille nuorille venäläis-sotilaille olisi kerrottu heidän kouluaikoinaan Stalinin toimista Ukrainassa, monia heistä olisi todennäköisesti ollut vaikeampi saada ylittämään Ukrainan ja Venäjän välinen raja hyökkäyksen alkaessa.

Me Suomessa elämme demokraattisessa valtiossa. Koulutusinstituutioidemme ansiosta voimme myös sanoa elävämme sivistysvaltiossa. Demokratia ja sivistys ovat meidän perusarvojamme, mutta niiden menettäminen ei ole erityisen vaikeaa. Niistä kannattaakin pitää huolta. Koululaitoksellamme ja sen ammattitaitoisilla opettajilla on tässä tärkeä rooli. Koululaitoksen tulee antaa eväitä kasvaville persoonille oman maailmankatsomuksen rakentamiseen, jotta he eivät lankeaisi yhdenkään autoritäärisen poliittisen, uskonnollisen tai raharikkaan vallanhaluisen vaaralliseen propagandaan.

Oman reflektiivisen maailmankatsomuksen rakennusaineiksi tarvitaan kaikkia niitä aineita, joita kouluissamme opetetaan: luonnontieteitä, elämänkatsomusaineita, historiaa, taideaineita, liikuntaa ynnä muita. Tarvitsemme insinöörejä, jotka kykenevät myös korkeatasoiseen maailmankatsomukselliseen reflektioon. Tarvitsemme humanisteja, jotka tietävät esimerkiksi ranskalaisen kirjailijan François de La Rochefoucauld'n (1613–1680) mietelauseiden lisäksi vaikkapa, mitä on ohjauskorko ja millainen on fuusioreaktori. Tarvitsemme upseereita, jotka kulmaminuutin ohella tuntevat mediakriittisen aikuiskasvatuksen peruseräpäät. Ja niin edespäin. Kun kansalaisemme ovat kasvaneet maailmankatsomuksellisesti täysi-ikäisiksi persooniksi, heitä on vaikeampi saada tekemään sotarikoksia.

Täysi-ikäisiksi persooniksi ei ole mahdollista kasvaa koulussa, jossa ei käsitellä poliittisia ja maailmankatsomuksellisia kysymyksiä. Niiden käsitteleminen voi opettajista tuntua hankalalta. Kasvatus-lehden vuoden 2026 vierailevan toimituksen Hankala poliittisuus koulussa ja koulutuksessa -teemanumero käsittelee nimensä mukaisestikin tätä aihepiiriä, ks. Kirjoittajakutsu tässä numerossa. Kasvatuksen vastaavana päätoimittajana näkisin mielelläni tämän teemanumeron Artikkeleita- tai Puheenvuoroja-osastossa käytännönläheisiä tekstejä, jotka pohtisivat, miten opetustilanteessa voi käsitellä käynnissä olevia sotia oppilaiden politiikkaa koskevien asioiden harkintakyvyn edistämiseksi.

Rauno Huttunen